

Kolozsi Orsolya Szóbeszéd

(Anna Burns: Tejes)

Anna Burns negyedik, magyarul 2020-ban megjelent kötete, a *Tejes* (*Milkman*, Greskovits Endre fordítása) nem kevés elismerést tudhat magáénak: nemcsak a rangos Man Booker-díjat nyerte el 2018-ban, de a Nemzetközi IMPAC Irodalmi Díjat, az Amerikai Könyvkritikusok Díját, valamint a legjobb politikai témájú könyvnek járó Orwell-díjat is bezsebelte. Az észak-írországi, belfasti születésű író nő könyve a méltatások szerint elsősorban „hihetetlen eredetisége” miatt került a figyelem középpontjába, és valóban, ritka az ehhez fogható, egyedi szöveg, mely ilyen radikálisan kimozdítja az olvasót megszokott pozíciójából. Váratlansága és originalitása zavarba hozza a befogadót, így biztosan lesznek, akik éppen ezért hamar feladják majd a szöveggel való foglalatalkodást.

Pedig érdemes megbirkózni vele, még akkor is, ha nehéz fogást találni rajta, ha nem kínál jól ismert kapaszkodókat, ha nehezen magyarázható még az is, miért annyira furcsa ez a szöveg. A regényben megjelenő események a '70-es, '80-as évek Észak-Írországába vezetnek, az eufemizmussal élve „The Troubles” néven emlegetett, majdnem három évtizedes időszak eseményei közé. A rengeteg civil áldozatot követelő polgárháborús korszak, a britpárti protestánsok és az alapvetően republikánus katolikusok közötti konfliktus jelenik meg jól azonosíthatóan, még akkor is, ha az elbeszélő egyetlen olyan kifejezést sem használ, mellyel ezt tényszerűen igazolná. A *Tejes* legfontosabb technikája, hogy sem embereket, sem helyeket, sem vallásokat, sem országokat nem nevez meg, ezeket csak valamiféle „belsőök” számára ismert tolvajnyelv segítségével jelöli: a „vízen túli ország” sejtetően Anglia, az őket támogató városlakók (a város feltehetően Belfast) az „úton túliak”, az elbeszélő közege az „úton innen” található, ahol a „paramilitárisnak” nevezett ellenállók élnek. A végletesen kettéosztott városnak mindenre két válasza, két alternatívája van. A szembenálló csoportok tagjai nem vásárolnak ugyanazokban a boltokban, nem járnak ugyanazokba a kocsmákba, más neveket adnak gyermekeiknek, egyszóval minden lehetséges módon jelzik, hogy hová is tartoznak. Ebben a hihetetlen megosztottságban minden apró gesztusnak súlya, jelentősége van, íratlan, mégis nagyon határozott szabályok irányítják a közösségeket: „Ami e pszicho-politikai légkört illeti a lojalitási szabályaival, a törzsi azonosulással, azzal, hogy mit lehet és mit nem lehet, a dolgok nem álltak meg ott, hogy az »ő neveik« és a »mi neveink«, »mi« és »ők«, a »mi közösségünk« és az »ő közösségük«, »az úton túl«, »a vízen túl« és a »határon túl«. (...) Ott volt az étel meg az ital. A jó vaj. A rossz vaj. A húség teája. Az árulás teája. Voltak a »mi boltjaink« és az »ő boltjaik«. helyek neve. Melyik iskolába jár az ember. Milyen imákat mond. Milyen szoltárokat énekel. Hogyan ejti vagy nem ejti ki a »h«-t. Hol dolgozik. És persze a buszmegálló. Az ember politikai nyilatkozatot tett min-

denhol, ahová ment, mindennel, amit csinált, még ha nem akarta is.” A regény cselekményének háttere mindenféle konkretizálás nélkül is jól azonosítható, a hírhedt történelmi időszak nagyon plasztikusan, érthetően kerül terítékre, az átlagember felől interpretálva mutatja meg azt, mennyire (és miért) nehéz egy ilyen megsztott, erőszakos és fojtogató közegben élni.

A szerzőt elsősorban nem a politikai dimenzió érdekli, hanem az emberek életére kiható következmények. A szöveg elbeszélője egy fiatalokorra visszaemlékező nő, aki a regény fókuszát adó események időszakában éppen tizennyolc esztendő. Valószínűleg egy ellenálló, katolikus nagycsalád gyermeke, akinek rengeteg nővére, bátyja és húga van. Különös lány, aki kilóg a zárt, már-már törzsi alapokon működő közösségből, mert van egy különös szokása: szívesen olvas sétálás közben. A „középső nővérként” megnevezett elbeszélő elsősorban 19. századi klasszikusokat olvas, a jelenből, a számára fullasztó közegből menekül. A kiszámíthatatlanság, a hétköznapivá váló erőszak (minden családnak van legalább 2-3 olyan halottja, aki a politikai feszültségek áldozata), a rengeteg íratlan szabály mind-mind nyomasztóan hatnak rá, de közben dolgozik, fut, olvas és sok időt tölt „majdnem-fiújával”, akivel a kapcsolata nem akar komolyabbra fordulni (hogyan miért nem, az a könyv végén váratlanul derül ki). Ebbe a szokásosan nyomasztó életbe hoz majd még sötétebb színeket a címben is jelzett Tejes felbukkanása, aki szemet vet a gyermekkorából épp csak kifelé tartó fiatal lányra. A negyvenes, nős férfi meg akarja hódítani a lányt – bár nem erőszakoskodik, de gyakran megállítja, követi az egyre ijedtebb fiatal. Nem fizikai erőszakkal, hanem más eszközökkel félemlíti meg a narrátort, aki egyre paranoiásabb, nem tud szabadulni az életébe benyomuló férfitől. A Tejes nem fizikailag hatol egyre beljebb a lány életébe, hanem a pszichéjébe szivárog be, a zaklatásnak egy különös formáját megvalósítva. A „középső nővér” ennek köszönhetően nem tud aludni, elveszíti az egyensúlyérzékét, kedvetlen lesz, megszokott életvitelét egyre inkább kénytelen feladni: „Azért voltam rosszul, mert Tejes koslat utánam, Tejes a nyomomban jár, Tejes mindent tud rólam, vár az alkalomra, bekerít, és mert a titkolózás, szájatíság és pletyka uralja ezt a helyet.” A férfi mentálisan építi le a na-

rrátort, ebben pedig segítségére van a negyed, ahol a Tejes fontos, befolyásos személynek számít. A környék pletykáiban hamar szárnyra kel a kapcsolat híre, és egy idő után mindenki (még maga a lány édesanyja is) szent meggyőződéssel hiszi, hogy van közöttük valami. Ez persze nem igaz, de a tények itt nem számítanak, ráadásul a narrátor hallgatásba burkolódzik, nem képes szavakkal védeni magát, nem bizonygatja igazát. Egész egyszerűen azért nem, mert tudja, hogy esélytelen, hogy harca nem lenne több pusztá szélmalomharcnál. A pletyka, a szóbeszéd ugyanis nagyon erős meghatározója ennek a közösségnek, a pletyka tulajdonképpen egy párhuzamos valóság, egy olyan romboló aktus, mely képes felbolygatni bárki életét és szívósságával le tudja győzni a tényeket, a realitást. Főként, ha egy olyan védtelen, fiatal, a közösség periferiáján létező nőről van szó, mint amilyen a regény névtelen elbeszélője. A pletyka, a híresztelések annyira erősek, hogy akár valósággá is tudnak válni, mint ahogy több hónapnyi mentális rombolás és egy traumatikus felismerés hatására a lány is elveszíti ellenállását és tartását, és végül beszáll a Tejes kocsiába, beteljesíti a hónapok óta tartó szóbeszédet. Azaz beteljesítené, ha egy váratlan fordulat nem forgatná fel a világát egyik napról a másikra.

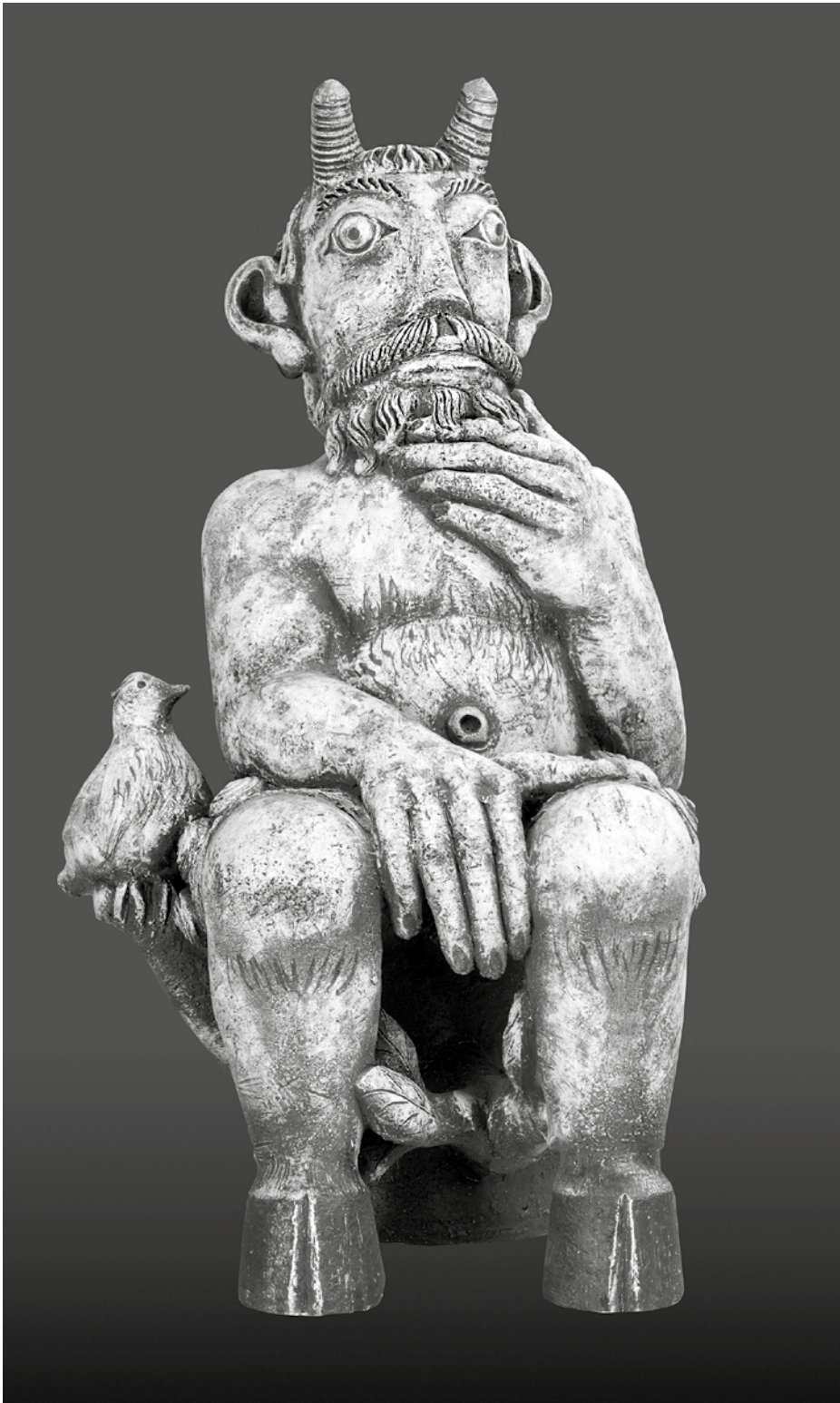
A pletyka, a kirekesztés, a zaklatás uralják a magánéleti szálát, de az ennek hátteret adó polgárháborús hangulat is minduntalan beszivárog a szövegbe (autóba rejtett bombák robbannak, az állam emberei ellenállókát ölnek meg, kutyákat mészárolnak le megfélemlítésként stb.). Az erőszak, a zavaros és kiszámíthatatlan körülmények teljesen hétköznapiak a lány életében, bármennyire szörnyűek is. Ezt a világot, ennek tipikus figuráit (már ha létezik egyáltalán tipikus egy ilyen feje tetejére állított világban) Anna Burns különleges perspektívából mutatja meg, mintha azt üzenné, hogy a normalitás eszközeivel, a hagyományos módokon nem lehet bemutatni egy ennyire abszurd módon berendezett világot. Narrátorának nézőpontja, nyelvhasználata az, ami igazán egyedivé teszi ezt a könyvet. Az elbeszélő nyelvi stílusa több okból is különleges, de a legfeltűnőbb sajátossága a szokatlan szóteremtés, a hétköznapitól teljesen eltérő szóhasználat, melynek segítségével ezt a mindennapjainkra nem is emlékeztető

világot próbálja ábrázolni. Különös nyelvhasználatára jó példa az a szövegrész, melyben apja depressziójáról ír: „A depressziókra gondolt, mert a papának azok voltak: nagy, masszív, dübörgő, hatalmas, fekete-felhős, fertőző, varjas, hollós, csókás, koporsó-koporsó-hátán, katakomba-katakomba-hátán, csontváz-koponya-és-csontok-hátán, sír felé kúszó típusú depressziói.” A szokatlan vagy szokatlan módon használt szavak gyakorisága mellett a narrátor gondolkodásmódja sem hétköznapi. Minden apróságról hosszasan beszél, minden apró történést kontextusba ágyaz, óriási, esszészzerű betétekkel veszi körbe a kevés eseményre épülő alapcselekményt. Hosszú eszmefuttatásai tele vannak többszörös kitérőkkel, gyakran elkalandozik a témától, fejében ugyanis minden mindennel összefügg. Ezek az állandó, hosszasan kitérők (melyek nagy részében a negyed szokásait, lakóit, legfontosabb történéseit mutatja be) próbára teszik az olvasót, előfordul, hogy nehezen halad a szöveg, olyanná válik, mint az iszap, egy-egy kérdés kapcsán beleragadunk a terjengős reflexiókba. De a következő pillanatban már egy sziporkázó elbeszélőt láthatunk, akit öröm követni, aki lendületesen halad előre az elbeszélte témában, tökéletesen adja vissza a drámai helyzetek súlyát, és még humora is van. Narrátorként rendkívül beszédes, szereplőként azonban hallgatólag és magának való, a róla terjedő pletykák ellen is a hallgatást választja fegyveréül. A „középső nővér” kiszámíthatatlan és szeszélyes narrátor, és ugyanilyen lesz az általa elbeszélte szöveg is: van, hogy kivet magából, van, hogy befogad, szinte bekezdésenként változik, de úgy, hogy mégis valamiféle egység tartja össze – talán éppen a következetes inkoherencia az, mely koherens-

sé teszi. Egy zavart, megfélemlített fiatal lány nézőpontja (néha megspékelve az idősebb kori reflexiókkal), aki hol hebeg-habog, hol pedig ontja magából a hosszú mondatokat. Van, hogy kristálytiszta kirajzolódik előtte annak a világnak a rendje, melyben él; van, hogy elveszíti a fonalat, és egyáltalán nem érti, mi folyik körülötte. Nem csak az ábrázolt világ, de az ezt ábrázoló narratív struktúra is a bizonytalanságra, a tévedésekre, az egyenlenségeke épül fel. A megosztottság belső meghasonlottságot eredményez, a meghasonlottság pedig nyilvánvalóan nyomot hagy a szövegen, mely nem adja könnyen magát.

A *Tejes* egy nehezen élhető, irracionális, sötét és kiszámíthatatlan világot abszurd módon ábrázol (ebből a szempontból akár a beckett-i hagyomány követőjének is tekinthető), és megmutatja azt is, hogy ilyen kulisszák között a humánumnak, a másságnak, de még a racionalitásnak sincs semmi esélye – de ha mégis, akkor éppen az olyan emberek miatt, mint amilyen a középső nővér, akit végül szinte boldognak látunk, mikor a regény zárójelentében végre visszakapja a szóbeszéd által elrabolt életét, és kedvenc sógorával futni indul: „Aztán a járdán, amikor nekieredtünk a tározók melletti parkok felé, kifújtam ezt a fényt, és egy pillanatig, csak egy pillanatig majdnem elnevettem magam.”

Anna Burns: *Tejes*, ford. Greskovits Endre, Scholar Kiadó, 2020.

NÉMETH JÁNOS:
Egy faun
délutánja